

SAMOUPRAVLJAČKA DEMOKRACIJA I POLITIČKA KULTURA

Samoupravljački sistem u nas nije ni općeniti uzorak demokracije, a niti eshatološka vizija Novog svijeta. On je određen konkretno-historijskim uvjetima, snagama i perspektivom naše revolucije, što je samo drugi izraz za antistaljinističku alternativu socijalizma.

Staljinizam se, općenito, može definirati kao politički koncept socijalizma koji se raščlanjuje u tri svoje temeljne kategorije: partija kao zbiljska supstitucija klase; vlast kao osnovno pitanje proleterске emancipacije; »revolucija odozgo« kao glavna metoda izgradnje društva. Vrhovni dirigizam je, prema tome, neizbježna posljedica takva ideološkog i praktičnog sistema kojem je drugi pol masovni pasivizam.

Samoupravljačka demokracija kao njegova historijska alternativa znači, svakako, nov princip, kriterij i orijentaciju. Najprije, ona se temelji na procesu socijalne emancipacije čovjekova rada, koja podrazumijeva organski razvoj materijalne ekonomije u smislu samoodređenja udružena rada. Zatim je ona izraz nužnosti da se izgradi tome primjeren politički sistem ili politička suverenost čovjeka rada, sastavni dijelovi koje su ravnopravni odnosi među narodima, narodnostima i građanima. Napokon, takav sistem zahtijeva novu, demokratsku kulturu, koja se izražava u afirmaciji osobne slobode, društvene ravnopravnosti i revolucionarne solidarnosti.

I. TEMELJNI RAZVOJNI PRAVCI SAMOUPRAVLJAČKE DEMOKRACIJE

1) Ideološki, moralno i politički opredijeljeni za samoupravljanje kao oblik revolucionarne demokracije, mnogi su skloni idealizaciji njegova suvremena stanja i postignuća. U osnovi takva htijenja jest zamjena realizacije anticipacijom. Tako se stvara neka vrsta socijalnog utopizma, koji, kao i uvijek, karakterizira raskorak između ideje i zbilje.

Ako se promatra fundamentalni aspekt stvari, onda samoupravljačka demokracija ne postoji u smislu realnoga vladajućeg odnosa neposrednog proizvođača u

sferi socijalne ekonomije. Ona je, naime, u tom pogledu doista formalna. A taj njezin zbiljski položaj uvjetovan socijalno-ekonomskom prevlašću državnih organa, saveznih prvom redu, i njihove specifične sprege s krupnim kapitalom koditnih ustanova i vanjsko-trgovinskih korporacija. Tako temeljni odnosi naše privrede danas određeni državnim monopolom na društvenu raspodjelu i korporativnim monopolom na društvena sredstva. To je materialna osnova bitne proturječnosti koja je uzročnik socijalne i političke napetosti u našem društvu: demokratski karakter za proizvodnju, a etatiistički karakter za raspodjelu.*

Pri takvom stanju, u kojem se, u stvari, na zaobilazan način eksploatiraju i eksproprijiraju radni ljudi, očito je da prevladava etatiistički odnos* i da je on zbiljska i glavna zapreka nespontanu razmahu samoupravljačke demokracije u socijalno-ekonomskom smislu.

Samo se po sebi razumije da je pretpostavka za njezine razvojne mogućnosti prevladavanje sadašnjih monopolističkih pozicija izvan i iznad odnosa neposredne društvene proizvodnje. To je jednako njezinu materijalnom utemeljenju prijenosom proširene reprodukcije na radnu organizaciju, što implicira njezinu predominantan položaj u društvenoj ekonomiji. Posljedice bi bile višestruke i dalekosežne: kvalitativna proizvodna selektivnost ili viša proizvodnost rada, slobodan promet uz korektiv općih potreba cijele zajednice, te organska kohezija koja sadrži u sebi društvenu solidarnost na temelju razvojnog interesa privredne cjeline.

Prema tome, suvremeni stadij razvoja samoupravljačke demokracije kao socijalno-ekonomskog sistema na samim je svojim počecima. Naime, proizvođač je doista prodro u materijalnu proizvodnju povezivanjem s društvenim sredstvima za proizvodnju i, istodobno, vlastitim raspolaganjem parcijalnom raspodjelom. Glavno težište borbe progresivnih snaga našeg društva za novi, demokratski tip privrednog sistema jest ukidanje državnog i, s njim najuže povezanog, korporativnog monopola na društveni proizvod radnih ljudi i, samim tim, realizacijom novog sistema proširene reprodukcije, utemeljene na interesima udruženog rada, a ne na administrativnim potrebama birokratizirane države. Još uvijek se, dakle, socijalistička društvena akcija određuje po kriteriju anti-eksploatatorske orijentacije protiv sistema najamnog rada u svim njegovim oblicima.

2) Politički sistem nije imun od takva proturječna stanja u socijalnoj ekonomiji. Činjenica je da se demokratska alternativa

* Riječ je o globalnoj raspodjeli, a ne parcijalnoj, koja se, stvarno, ostvaruje u radnim organizacijama.

* Karakter globalne raspodjele određuje sadržaj proizvodnog odnosa u društvu.

staljinizmu ideja političkog vodstva naše zemlje najprije izrazila u svojevrsnom normativizmu (ustavne promjene i legislativne odredbe). Oslon na institucionalne oblike bio je nedostatan, ali je, ipak, otvorio širi prostor za političko djelovanje demokratskih snaga.

Pa ipak, naš politički sistem u sadašnjem prijelaznom razdoblju karakterizira izraziti paralelizam sistema: radnički savjeti i njihove više zastupničke sinteze, zasnovani na nedvojbeno demokratskom načelu, i klasični državni organi, kojima je u osnovi autoritarno načelo. A taj dualizam teško će se ukinuti i pri uvjetima pune realizacije samoupravljanja kao cjelovitog sistema jer se korijeni u činjenici da revolucija pobjeđuje u pojedinoj zemlji, a ne kao globalni trijumf svjetskog socijalizma, mada će se njegovi odnosi bitno izmijeniti.

No ostavljajući po strani daljnju budućnost, očito je da je naše političko uređenje svojevrsna mješavina neposredne demokracije i zastupničkog sistema. To za razvojne mogućnosti samoupravljačke demokracije nije beznačajno. Osobito ako se ima na umu etatističko centralističko ustrojstvo, s njegovom golemom koncentracijom političke vlasti i autoritarističkom voljom, koji su se nadovezivali na vojnopolitički duh oružanog razdoblja borbe, tada sasvim prirodan i neizbježan.

Politička suverenost čovjeka rada, što je bit novog političkog sistema naše zemlje, može se izboriti, najprije, na pravcu njegova realnog neposrednog utjecaja na političke odluke (razina komune). A zatim zbiljska realizacija demokratskog samoupravljačkog zastupstva (razina republike i saveza), koja zahtijeva da se prevlada njegov tradicionalni sastav, po porijeklu posljedica etatističkog razdoblja — funkcionarijat. Tako bi se moglo postići, i na ovim razinama, njegovo realno sudjelovanje i odlučivanje o bitnim, a ne samo sitnim političkim pitanjima, koja je Lenjin, istina karikaturalno, nazivao »kalaisanjem sudova«.

Konstituiranje političkog sistema radničke suverenosti implicira odnose nacionalne ravnopravnosti jer socijalistička revolucija uzdiže proletarijat do razine nacije*. Konkretno-povijesno

* Glasoviti Marxov stav iz »Manifesta komunističke partije«: »Komunistima je dalje predbačeno da hoće da ukinu domovinu, narodnost.

Radnici nemaju domovine. Njima se ne može uzeti ono što nemaju. Ali kako proletarijat mora ponajprije da osvoji političku vlast, da se podigne do nacionalne klase, da se sam konstituiraju kao nacija, to je i on još nacionalan, ma da nikako u smislu buržoazije.

Nacionalna odvajanja i suprotnosti naroda sve više iščezavaju već s razvitkom buržoazije, sa slobodom trgovine, svjetskim tržištem, jednoobraznošću industrijske proizvodnje i životnih odnosa koji njoj odgovaraju.

Vladavina proletarijata učinit će da se oni još više izgube. Ujedinjena akcija, barem civiliziranih zemalja, jedan je od prvih uvjeta oslobođenja.

U mjeri u kojoj se ukida eksploatacija jednog individuuma od drugoga, ukida se i eksploatacija jedne nacije od druge.

promatrana, naša se revolucija odvijala, istodobno, kao (i implicitno socijalna) i nacionalna emancipacija. Fede dokaz takve realne političke metodologije. Ali je etatističl svojom centralističkom praksom i duhom, bio, objektivn preka nespontanu ostvarivanju procesa nacionalne emanci umnogome, pridonio formalizaciji i, čak, nedosljednosti f nog načela. Kao što su danas državni i korporativni monop no vrelo nacionalne neravnopravnosti i unitarističke insp prakse, koja, onda, izaziva sve vrste nacionalističkih i, ča ratističkih tendencija i pojava.

Prema tome, zbiljsko ostvarivanje političke suveren vjeka rada pretpostavka je sistema pune i dosljedne rav nosti naroda i narodnosti naše zemlje. Radnička klasa, postigla dominantan socijalno-ekonomski položaj i koja učvrstila političkom konstitucijom, bila bi, time, uzdignuta cije. A ukidanje odnosa eksploatacije i najamnog rada ne bi rezultiralo i ukidanjem međunacionalnih neravnopravn št je to već Marx sagledao.

Zaključak je očit: borba za politički sistem, koji će p na temelju radničke suverenosti, strateški je pravac razvoja nalne ravnopravnosti u našoj zemlji. Time se, istodobno, i pravac osiguranja uvjeta, kao i jamstvo za konstituiranje osobne sfere građanske nepovredivosti, koja je elementar lac političkog sistema socijalističke demokracije. Jer, soci nie, i ne može biti elitna revolucija blankističkog tipa, a nje utilitaristički pokret za svakidašnje materijalne ustupke prema lucidnom izrazu Rose Luxemburg, masovni demokrat kret koji se temelji, oblikuje i snaži po inspiraciji, opred i akciji svakog slobodnog pojedinca, svjesnog vrednota i l svrhe. Zato ga nije moguće postići na razini i metodom bez mehaničkog zajedništva, koje svoje poticaje, svoju volju interes ima izvan sama sebe. Etatizam je, osobito zbog rep metode izgradnje materijalnih pretpostavki za socijalni p žaj, suzio masovnu osnovu naše revolucije.

Politički sistem socijalističke demokracije mora ponovc staviti vezu s demokratskom osnovom iz oružanog razdobl be, i to kako putem nacionalne emancipacije, tako i puter

S padom suprotnosti klasa u okviru nacija pada i neprijatelj: među narodima.«

(prijevod: Moša Pijade, »Kultura«, 1948, str. 56—57).

Još je Marx zastupao uvjerenje da će proleterska revolucija izb dobnu u svim ili bar civiliziranim zemljama, dakle univerzalna rev A socijalističke revolucije nisu se odvijale prema njegovoj zamisli, n revolucije pojedinih zemalja. Zato je Lenjinovo učenje o nacionalr tanju kao konstitutivnom faktoru proleterskog pokreta od posebni čenja za suvremeni socijalistički razvoj. A ono još više naglašava k iranje proleterijata, pomoću revolucije, u naciju.

tičke, društvene i moralne afirmacije samostalne i slobodne ličnosti. On, prema tome, ima za svoje dvije bitne odredbe: ravno pravnost i slobodu.

Borba progresivnih snaga za samoupravljačku demokraciju otvara se i prema novoj političkoj konstituciji našeg društva, koja u sebi skladno povezuje i sintetizira radničku suverenost, revolucionarno konstituiranje proletarijata u naciju i demokratski položaj građanina kao faktora političkog sistema.

Kriterij socijalističke društvene akcije u tom pravcu jest ukiđanje svakog oblika vladavine nad čovjekom rada i ostvarenje socijalističke demokracije kao oblika njegova političkog samoodređenja, i to u klasnom, nacionalnom i civilnom smislu riječi.

II. DEMOKRATSKA POLITIČKA KULTURA — FORMATIVNI ČINILAC RAZVOJA SAMOUPRAVLJACKE DEMOKRACIJE

1) Takvi se socijalno-politički procesi, htijenja i razvojni pravci suočavaju, nužno, s problemom nove, demokratske političke kulture. Pretpostavka za ma kakvu raspravu o tome svakakvu konkretnu odrednicu našeg života koje vjeruju u povijesno iskustvo naše zemlje i, naročito, njezinu političku tradiciju. Kako s obzirom na daljnju prošlost (inozemne okupacije), tako i na suvremeniju (mitomansko-unitaristički monarhizam koji prerasta u monarho-fašizam), naša zemlja razvijala se upravo suprotno od demokratskih mogućnosti — k autoritarističkim i policijskim režimima. Činjenica da većina naših naroda nije uopće ostvarila građansko-demokratsku revoluciju, a i ondje gdje su se stvari zbivale u tom smislu, bilo je to nekonzekventno i kompromisno, to se izgradnja naše demokratske suvremenosti, a time i njoj primjerene političke kulture, neposredno komplicira, nadovezujući se na ovaj povijesni promašaj građanske klase.

Naravno ni strahoviti složeni i mukotrpní uvjeti narodnooslobodilačke borbe, a ni etatistički autoritarizam ne mogu se smatrati povoljnim uvjetima za autentičan razvoj socijalističke demokracije, pa samim tim ni njezine cjelovite političke kulture. Pa ipak, ne bi bio korektan izvod ako se ne bi utvrdilo da je revolucija, u oružanom razdoblju, bila silno i djelotvorno razbijanje stare političke, moralne i ideološke konvencije. U relativno kondenziranom vremenu, naš čovjek, suočen s povijesnom i egzistencijalnom dramom svojega života, postigao je visoku političku zrelost, uza sve isprazne indoktrinacije, pa i provizorije. Istina, ona mu je omogućila da se jasno i pozitivno opredjeljuje pred fundamentalnim pitanjima i dilemama našeg društva i njegova razvoja. Ali je time zadobijena polazna tačka nove političke kulture, koja će, kasnije, prirodno završiti u moralnom, političkom i ideološkom opredjeljenju našeg čovjeka za demokratsku alternativu socijalizma.

Etatizam i njegovi procesi birokratizacije društva nisu pridonijeli daljnjem kretanju s tog starta. Tako se sve do suvremene borbe za puni i dosljedni razvoj samoupravljačke demokracije održala visoka politička svijest našeg čovjeka o bitnim pitanjima i dilemama naše zemlje i njezina revolucionarna razvoja. Ali ona u njega nije prerasla u integralnu političku, a najmanje demokratsku kulturu, koja bi se odnosila na njegovu cjelokupnu društveno-političku (javnu) i životnu svakidašnicu. Tako se, dosta neobično, čak paradoksalno, naš čovjek lakše i aktivnije određuje prema krupnim pitanjima našeg života nego što pokazuje smisao i volju za obranu i ostvarenje svojih neposrednih interesa i prava. Posljedica je to povijesne i egzistencijalne muke življenja na našem balkanskom tlu, s jedne strane, i lišenosti izgrađenih demokratskih sistema, pa makar u tradicionalnom, građanskom smislu, s druge strane. Tako je naš čovjek uvijek bio prisiljen opredjeljivati se za smisao i dostojanstvo života svoje zemlje (kolektivna participacija), a nikada nije bio upravljen niti je doživio smisao i dostojanstvo vlastita individualna života. Po svemu sudeći, temeljna značajka takve političke kulture jest njezin patrijarhalni karakter: zadružnost je oblik, uvjet i svrha individualnog opstanka. U tom sistemu, pojedinac, sa svim svojim interesima i pravima, samo je funkcija zajedničkog, djela, i to do samoporicanja ili samoponištenja.

Zato je socijalistička demokracija, koja se hoće utemeljiti na nrevladavajućoj socijalnoj poziciji čovjeka rada, njegovoj političkoj suverenosti, ravnopravnosti njegovih nacionalnih konstitucija i njegovu građanskom dignitetu, pionirska mogućnost u pravom smislu riječi da na našem metežnom i okrutnom tlu započne izgradnja autentičnih demokratskih odnosa, strukture i ustanova. A time bi bili dani i prvi zbiljski povijesni i praktični uvjeti da se oblikuje demokratska politička kultura koja bi u sebi stvaralački mogla složiti društveni interes, historijske izglede, individualne slobode i socijalistički smisao našeg suvremenog razvoja.

2) Ako bi trebalo pobliže odrediti komponente i konstante ove kulture, onda se, najprije, mora istaći masovni socijalni i interes, koji je kriterij njezine socijalističke valjanosti i značenja. Pri tom je nužno imati na umu da ideološka i praktična konfrontacija sa staljinizmom i svakom vrstom autoritarizma znači potrebu i program reafirmacije položaja i uloge radničke klase kao bitnog konstituensa suvremene revolucije. Ta reafirmacija danas je ideološko, moralno i političko opredjeljenje SKJ kao vodeće snage društva, ali je ona uvelike zasvođena realnim sadržajem dominantnih socijalno-ekonomskih odnosa, koji se, u biti, mogu odrediti kao najamni rad. Pa ipak se može konstatirati da je socijalna svijest čovjeka rada prožeta bitno vrednotama samoupravljačke demokracije i utemeljena na ideji dominantna položaja neposrednih proizvođača. To je, bez sumnje, posljedica uporne i sistematske ideološke indoktrinacije i političke akcije pro-

gresivnih snaga u našem društvu. Takvo masovno javno mnijenje, kojemu je jezgro samoupravljačka socijalna svijest radnih ljudi, danas djeluje već kao poticaj, kriterij i činilac u društvu kako protiv etatističke, tako i protiv novije tehnokratske prakse i ideologije, dakle protiv posesivnog administrativnog interesa i menedžerske organizacionističke logike. Ono je, pored ideološko-političke aktivnosti i borbe demokratskih snaga društva, pridonijelo da se oba ta oblika eksploatatorskog odnosa sve više skrivaju i da se njihove makinacije protiv radnih ljudi i njihovih vitalnih interesa pretvaraju u ilegalni čin. Glavna pozitivna značajka novih socijalnih ideja sastoji se u obnovi revolucionarne svijesti i volje na masovnom planu. Neće, zato, biti pretjerano ako se ustvrdi da danas u nas socijalna demokratska svijest radnog čovjeka ide, čak, ispred realnog razvoja samoupravljačkih odnosa u materijalnoj sferi socijalne ekonomije, koji su blokirani žilavim i sve čvršćim otporima konzervativnih snaga, oslonjenih i ukotvljenih na etatističkim pozicijama.

Ali i samo njezino postojanje i djelovanje, iako, zasad, općenito-orientaciono određeno — a ne kao domišljaj cjeline socijalno-ekonomskog sistema — fundamentalna je komponenta i konstanta nove političke kulture, kakva je prijeko potrebna demokratskom samoupravljačkom društvu. Bez masovnog socijalnog interesa i svijesti o njemu, ova kultura ne bi uopće mogla prijeći konvencionalne, građanske povijesne okvire. S njom se određuje socijalni ekvivalent samoupravljačke demokracije i postavlja bitni kriterij socijalističkog karaktera društvenog razvitka.

3) Interes čovjeka rada za njegovu političku suverenost u našem društvu ne bi se mogao dovesti u upravni razmjer s njegovom socijalnom vitalnošću i kohezivnošću. Naravno, razlog nije samo u utilitarističkom interesu i iz njega potekloj tredunionističkoj svijesti, nego, u prvom redu u činjenici da je etatizam istovjetan s političkom reprezentacijom radničke klase u licu supstitucionalističkog položaja njezine partije. Tome je, bitno, pridonio nerazvijeni povijesni kompleks naše zemlje, u kojoj je — u uvjetima kada je seljaštvo bilo masovna osnova i potencijal revolucije, a i revoltna energija tlačanih naroda — proleterska partija bilo je onaj glavni fokus u koje su se stjecali monopoli socijalne gučnosti i progresa. Državno posredovanje izgradnjom društva bilo je onaj glavni fokus u koje su se stjecali monopol socijalne moći, političke vlasti i ideološke ocjene.

Suvremeno stanje socijalne i političke napetosti, koje je posljedica sve oštrije konfrontacije razvojnih procesa i htijenja samoupravljačke demokracije i etatističke prakse, prisutno je i u realnom ostvarivanju novog političkog sistema, koji je, normativno, definirao klasnu vladavinu radnog čovjeka. Međutim, borba za političku suverenost jest suptilnija i udaljenija od socijalne

sfere materijalne proizvodnje, kojom je čovjek rada ne sa števno, nego i egzistencijalno uvjetovan. A i etastički s koncentrirani upravo na očuvanje političkih položaja, i današnjem stanju, omogućuju golemu akapariranju dr proizvoda. Tome, svakako, treba pridružiti i posljedice prilagođavanja novom političkom sistemu, koje se ispolj mnogim nedosljednostima i metodološko-akcionoj neizgr političkog stila samih progresivnih snaga, što se sve rez pojavama inercije i formalizacije samoupravljačke demok na tom planu.

Politički sistem klasne radničke suverenosti, s obzirom da je, realno, mješavina neposredne demokracije i zastu sistema, temeljno zavisi od individualne građanske javne ak i organizirane kolektivno-političke aktivnosti. Institucionalno mokratsko ustrojstvo samo je objektivni okvir, prostor, i i podloga realno-političkih snaga, realni odnos kojih i čini, sjetimo na Lassallea, zbiljski ustav zemlje.

S obzirom na specifične uvjete naše zemlje i revoluc principe kojima je određena njezina kolektivna sudbina, p tiva demokratske političke kulture određena je trima pla svijesti našeg čovjeka. Najprije, građanskom svi pojednca o svojim individualnim interesima, pravima žnostima, kojima se definira kako njegov odnos prema po zajednici, tako i njezin odnos prema osobnoj sferi njegove vredivosti. Zatim, političkom svijješću druš -organiziranih snaga, kako bi se masovna demok potreba, volja i akcija usmjerili i osmislili platformom i dje nošću svjesne udruženosti oko zajedničkog interesa, prog cilja. Napokon, nacionalnom svijješću naših da i narodnosti, kako bi revolucionarna socijalistič mokracija potpuno i dosljedno oživotvorila svoje bitne p — ravnopravnost i slobodu i, time, realizirala Lenjinovu i suvremenim proleterskim pokretima: nacionalna emancipaci čenih naroda je principijelno, a ne taktičko pitanje socijal revolucije.

Politička suverenost čovjeka rada, koja se konstitucion realno nadaje u javnom sistemu samoupravljačke demok najviša je politička sinteza pluralizma svih interesa, snaga i koje su, kontekstualno, unutar procesa revolucionarnog pr žaja i progressa naše zemlje.

4) Općenita je istina da je za razvijenu demokratsku po svijest potreban visok stupanj opće kulture. Naravno, pri t ne misli na sumu znanja, nego na oblikovanje karaktera, mada ne ovisi samo o duhovnoj razini, dobija, pomoću nje, ljudsku dimenziju, svrhu, ideal. Općekulturna komponenta i stanta demokratske političke svijesti ima svoje značenje sam proces samoosvješćivanja čovjeka i građ na i; time, njegove moralne i intelektualne pripreme za sv osmišljeno i angažirano djelovanje za stvar demokracije.

U taj kontekst treba smjestiti kako intencije obrazovnog sistema našeg društva, tako i program demokratizacije kulture. Odgojni aspekt kulturnog sistema potrebno je osobito istaknuti danas, u uvjetima oštre borbe za samoupravljačku demokraciju koja, prije svega, traži ličnosti, s obzirom na razvoj suvremenog tipa privrede kojemu je specijalistička izobrazba od prvorazrednog značenja. Upravo je glavna svrha demokratske orijentacije u nas samokonstituiranje ravnopravne i slobodne zajednice, a to nužno zahtijeva integralnu sliku društvene svijeta i određenje čovjekova položaja i uloge u njemu. Društim riječima, njegovu građansku individualnost i njegovu kolektivno-akcionu angažiranost, a obje se definiraju, iskazuju i potvrđuju u socijalnoj, političkoj i nacionalnoj dimenziji njegova života. Prema tome, kao što je profesionalna kultura čovjekova doprinos tehnološkoj funkciji i napretku društvene cjeline, tako njegovu odgojno-kulturno oblikovanje pridonosi utvrđivanju njezina kriterija, koji je, za demokratski sistem, ravnopravan i slobodan život u zajednici. Odgojni sistem, s obzirom na razvojne pravce suvremena socijalističkog progressa, mora se, zato, postaviti na afirmaciji demokratskih vrednota u konkretno-povijesnim uvjetima borbe za samoupravljački sistem našeg društva. A to znači utemeljenje, zagovor i podršku socijalnim, političkim i nacionalnim interesima, pravima i dužnostima našeg čovjeka, shvaćena i u njegovu individualnom i u njegovu kolektivnom aspektu. Nijedan od njih nije moguće odstraniti ako se na samoupravljačku demokraciju gleda kao na zajednicu koja u sebi razvija i sabire sve bogatstvo čovjekova života u njegovu integralnu cjelinu. U svakom slučaju, toj integralnoj cjelini čovjekova života obraća se, zbog nje jest, nju razvija opće-kulturna komponenta i konstanta demokratske političke svijesti.

III. ZAKLJUČNA RIJEČ

Na prvi pogled čini se da je odnos između samoupravljačke demokracije i političke kulture lišen osnova. Kakvog smisla, naime, ima sadržajno povezivanje demokratske zajednice, koja, per definitionem, ne sadrži u sebi političku dimenziju*, i kulturnog sistema, koji je po svojim motivima, interesima, odredbama i orijentaciji upravo politički?

Nema dvojbe da je samoupravljački sistem socijalističke demokracije, po svojoj biti, razvojni pravac našeg društva ka socijalnoj emancipaciji čovjeka rada i da on, u tom smislu, smjera na prevladavanje klasične sfere politike. Naravno, pod jednim kardinalnim preduvjetom — da je realiziran kao takav. A

* Interesno-konfliktne borbe za stjecanje monopola političke vlasti u društvu i ostvarenje hijerarhijske organizacije neravnopravnosti: vladajući — podređeni.

kako to nije, štoviše kako se radi o izgradnji samih njegovih pretpostavki, to je on, po obliku svoje realizacije i razvojnim mogućnostima tih pretpostavki u prvom redu politička borba između progresivnih i konzervativnih snaga našeg društva. Od nje i njezina ishoda zavisi punoj mjeri hoće li se, kako i koliko zbivati realno-djelatni procesi demokratskog samoupravljanja na pravcima socijalističkog progressa, tj. hoće li se njihovo ispoljavanje administrativno-birokratski dirigirati ili organski reproducirati iz materijalnih samoupravljačkih odnosa socijalne ekonomije, a zatim rajonirati ka bogatstvu društvenih demokratskih odnosa na svim ostalim područjima.

U takvom kontekstu, demokratska politička kultura postaje prvorazredan formativni činilac razvoja samoupravljačke demokracije u svim njezinim aspektima; čak samim svojim postulatornim zagovorima, ali, primarno, naravno, svojim praktično-intencionalnim odnosom prema zbiljama života i čovjeka, koja socijalistička demokracija hoće dati povijesnu visinu, kulturnu vrednotu i humanu svrhu.